

نگاهی با دوربین به اقتصاد ایران

(از مشروطه تا کنون)

احمد سیف

نشر کردن

فهرست

۱	-----	مقدمه
۷	-----	انقلاب مشروطه از منظر اقتصاد سیاسی
۷۱	-----	درباره اقتصاد ایران به زمان رضاشاه
۱۰۹	-----	روشنفکران و ملی شدن صنعت نفت
۱۲۹	-----	نگاهی به اقتصاد سیاسی ایران
۱۵۳	-----	نگاهی با دوربین به اقتصاد سیاسی ایران
۱۹۱	-----	نگاهی انتقادی به اقتصاد معاصر ایران
۲۱۷	-----	جهانی کردن، خصوصی سازی و اقتصاد ایران
۲۲۵	-----	جنگ ارزها
۲۳۳	-----	خصوصی سازی ایرانی در بحران

مقدمه

نرم‌نرمک دارد ۵۰ سال - نیم قرن - می‌شود که بیرون از ایران زندگی می‌کنم. نوجوان بودم که برای ادامه تحصیل به انگلستان آمدم و الان که دیگر جوان نیستم، پس از بیش از سی سال تدریس در دانشگاه، دوران بازنشستگی را می‌گذرانم. در این مدت دراز، تحولات زیادی در جهان اتفاق افتاد؛ از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تا وحدت دو بخش آلمان، تقابل‌های نظامی تمام‌ناشدنی در مناطق مختلف خاورمیانه و برای من ایرانی از همه اینها مهم‌تر، سرنگونی سلطنت چندین هزار ساله در ایران. در همه این مدت یک مقوله ولی تغییر نکرد؛ روزی که به فرنگ آمدم دغدغه ایران را داشتم و اکنون که دیگر جوان نیستم، احتمالاً بیشتر از دوران نوجوانی‌ام، این دغدغه را دارم. تازگی‌ها اندکی دل‌نگرانی هم به آن اضافه شده است. به خاطر همین دغدغه‌های دائمی، در حد توان و امکانات کوشیده‌ام در این سال‌های دراز مسائل داخلی ایران را دنبال کنم. البته به لطف اینترنت، این کار در بیست سال گذشته بسی سهل‌تر شده است. آنچه در این دفتر گرد آمده بیان این دغدغه‌هاست که حوزه‌های زیادی را در بر می‌گیرد. بخش عمده این نوشته‌ها در واقع مصاحبه‌هایی است که

در هفت سال گذشته با عزیزان روزنامه‌نگار در ایران انجام داده‌ام و در این گفت‌وگوها از انقلاب مشروطه و اوضاع ایران در قرن نوزدهم تا وضع ایران در همین چند ماه پیش سخن گفته‌ام. وجه مشترک نوشته‌های این دفتر تلاش من برای بهتر فهمیدن مشکلات و تنگناهای ما در ایران است.

نخستین مصاحبه که در ضمن طولانی‌ترین مطلب این دفتر نیز هست در اواسط سال ۱۳۹۳ با روزنامه شرق صورت گرفته است.^۱ اگرچه می‌پذیرم که سیاست‌پردازان و دولتمردان ایران معاصر در پیدایش و تداوم وضعیت نامساعدی که در آن‌ایم بی‌تقصیر نیستند، ولی در ضمن بر این باورم که در ایران ما مشکلی ساختاری و تاریخی هم داریم. به سخن دیگر، شماری از تنگناها در ایران نهادینه شده‌اند و بدون کار اساسی در حوزه‌های مختلف رفع‌شدنی نیستند. در این مصاحبه به گوشه‌هایی از این تنگناهای تاریخی اشاره می‌کنم. برای من تاریخ و بررسی‌های تاریخی نه کوشش برای نبش قبر، بلکه تلاش برای پاسخ دادن به معضلات کنونی با وارسیدن تاریخی رویدادهاست.

در دومین متنی که در این دفتر ملاحظه می‌کنید، در پاسخ به سایت تاریخ ایرانی در آبان ۱۳۹۰ به وجوهی از سیاست‌پردازی در دوره رضاشاه پرداخته‌ام تا نشان داده باشم با تنگناهای تاریخی نه فقط برخوردی مناسب صورت نگرفته است، بلکه آنها تعمیق شده و تداوم یافته‌اند.^۲

در «روشنفکران و ملی شدن صنعت نفت» که در یکی از ضمیمه‌های روزنامه شرق در اسفند ۱۳۹۲ منتشر شده است،^۳ توجه اصلی و اساسی من بر دوران نخست‌وزیری مصدق متمرکز بوده است. همچنان معتقدم که در آن دو سه سال با کودتای ننگین ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ فرصت تاریخی بی‌نظیری برای اصلاح امور از ایران گرفته شد. در این مطلب اندکی از سوابق سیاسی مصدق گفته‌ام که در سالیان دراز فعالیت سیاسی خود با آگاهی از تنگناهای

1. http://www.sharghdaily.ir/VijehNO.aspx?V_NPN_Id=100&PageNO=18

2. <http://tarikhirani.ir/fa/news/30/bodyView/1533/html>

3. http://www.sharghdaily.ir/VijehNO.aspx?V_NPN_Id=66&PageNO=1

تاریخی کوشید در حد خویش برای بهبودشان قدم بردارد، اما افسوس که در نیمه راه متوقفش کردند. اگر عمری باشد در مطلبی پردامنه‌تر در دفتری دیگر به این دوره بازخواهم گشت و شواهد تاریخی بیشتری برای این ادعاها به دست خواهم داد.

«نگاهی به اقتصاد سیاسی ایران» پاسخی است که من به پرسش‌های یک نشریه هفتگی در تهران نوشتم و متأسفانه خبر ندارم که آیا در آن نشریه منتشر شد یا خیر. در اینجا کوشیده‌ام از مشکلات ساختاری اقتصاد ایران سخن بگویم.

«نگاهی با دوربین به اقتصاد سیاسی ایران» حاصل مصاحبه‌ای است که مسئولان نشریه محترم ایران فردا در شهریور ۱۳۹۳ با من داشتند که در آن هم درباره اقتصاد سیاسی به‌طور کلی سخن گفته‌ام و هم درباره موضوع مشخص اقتصاد ایران.^۱ در این نوشته نیز نگاهم به این مسائل و مشکلات بیشتر تاریخی است و کوشیده‌ام در حد توان خویش ریشه مسائل و مشکلات را بشکافم و تا سر حد امکان از دادن پاسخ‌های احساساتی خودداری کنم.

هم‌زمان با دوره اول ریاست‌جمهوری آقای حسن روحانی سایتی که در عرصه اقتصاد سیاسی فعالیت داشت - به دلایلی که برای من روشن نیست، مدتی است این سایت تعطیل شده است - از من درباره سیاست‌های دولت پرسش‌هایی داشت که به آنها در این مطلب پاسخ داده‌ام. در اینجا هم نه فقط درباره سیاست‌پردازی اقتصادی در ایران، بلکه در شماری از کشورهای دیگر هم سخن گفته‌ام. در این پاسخ‌ها کوشیده‌ام از مشکلات ساختاری اقتصاد سخن بگویم، چون به گمان من رشته‌ای که در همه نوشته‌های این مجموعه مشترک است باور جدی به اساسی بودن این تنگناهاست، تنگناهایی که تا زمانی که برای رفع‌شان به‌جد نکوشیم مشکلات دیگرمان رفع نخواهند شد.